

nævnes den regulære fejl, der forekommer s. 187: at byrådene i rigsbyerne ved religionsfreden i Augsburg 1555 helt på linie med rigsfyrsterne fik ret til at bestemme borgernes religion. »Paritetsartiklen« i denne fred fastslår, at de to religioner fortsat måtte eksistere side om side i de rigsbyer, hvor de fandtes i 1555.

På siderne 215–217 gøres der et ikke helt vellykket forsøg på at udrede det indviklede spørgsmål om mål og motiver i udenrigspolitikken. Der argumenteres for, at »the political driving force« i 16. århundrede kun i ringe grad var nationalisme eller økonomiske interesser, men næsten altid dynastiske hensyn, og det var endnu kun italienerne – f.eks. Gattinara – der havde udviklet »the idea of pure power politics«. Rent bortset fra at man kan betvivle muligheden for at karakterisere en udenrigspolitik på tilfredsstillende måde på grundlag af en skelnen mellem disse ting, synes der i argumentationen at ligge en noget uklar sammenblanding af motiver, foregivne motiver og de ydre former, udenrigspolitik kan antage. Frankrig anvendes som eksempel: de franske konger kæmpede i Italien for at få opfyldt deres dynastiske krav på Neapel og Milano, i krigsperiodens sidste fase måske også for at modvirke spansk dominans i Italien og Europa. Et fremstød mod Rhinen, en politik ud fra »a supposedly 'French national interest'«, blev ikke overvejet, for »in the climate of sixteenth-century opinion it would have been very difficult to justify«. Det er, som om forfatterne i deres trang til at få orden i tingene og finde en enkelt fællesnævner overser de helt elementære statshensyn, en slags magtpolitikens abc, som ikke behøver en udviklet og dybsindig filosofi for at fungere, og som vil være uafhængig af, om endemålet er varetagelsen af et dynastis interesser eller noget andet. Sådan noget som opretholdelse af uhindret forbindelse mellem adskilte rigsdele måtte være et vigtigt mål for f.eks. Spanien. Frankrigs annekktion af Metz, Toul og Verdun i 1552 – for dette fremstød mod øst blev jo faktisk foretaget – kan ses som et ligeså elementært forsøg på at svække forbindelseslinier mellem habsburgske lande. Uklarheden om hvad forfatterne faktisk mener bliver ikke mindre, hvis man sammenligner disse sider (215–217) med, hvad de andre steder i bogen siger om udenrigspolitik. Det lykkes dem ikke bogen igennem at begrænse begrebet magtpolitik til italienerne. Om Cateau-Cambrésis-freden 1559 hedder det, at den på traditionel vis besegledes ved dynastiske ægteskaber, men i øvrigt var et magtpolitisk arrangement mellem Frankrig og Spanien, for »kings and their advisers thought in terms of power« (s. 246f.).

Fremstillingen er altså på ingen måde problemløs, og problematikken – også når den har været utilsigtet fra forfatterens side – kan danne udgangspunkt for mange nyttige diskussioner, når bogen anvendes som lærebog. De indvendinger, der her er rejst, skal ikke tilsløre, at bogen i øvrigt er præget af omhu og solid viden. Det er den bedste af de eksisterende lærebøger i det 16. århundredes europæiske historie.

ALEX WITTENDORFF

The Agrarian History of England and Wales. General editor H. P. R. FINBERG. Volume IV. 1500–1640. Edited by JOAN THIRSK. Cambridge University Press, 1967. xl+919 s. 24 pl. Ill. £ 7.

Nærværende store bog består af en række selvstændige partier uden alt for megen indbyrdes sammenhæng. Modsætningen mellem dette kronologiske udsnit af

engelsk landbo- og landbrugshistorie og den nye skildring af tysk agrarhistories hovedaspekter gennem mere end et årtusinde ved blot tre forfattere (*Deutsche Agrargeschichte*, hrsg. von Günther Franz) er slående og en sammenligning af fordele og ulemper uundgåelig (jfr. E. Ladewig Petersen i *Mediaeval Scandinavia* 2, 1969, s. 231 f.).

Medens det tyske værk er forfattet af de store gamle agrarhistorikere Abel, Lütge og Franz, har man i England for dette binds vedkommende overladt det meste arbejde til yngre folk, først og fremmest Joan Thirsk, bindets redaktør, og Peter Bowden, der står for henholdsvis landbrugsstruktur- og teknik og for prishistorien.

Som værkets hovedforfatter står Joan Thirsk, hvis nettobidrag omfatter over 200 sider om *The Farming Regions of England*, *Farming Techniques* og *Enclosing and Engrossing*. Mrs. Thirsk har her ikke alene leveret en lærd og fin à-jour-føring af det hidtidige hovedværk om *English Field Systems* af H. L. Gray, 1915, men fremsat en helt ny fortolkning af de regionale forskelle i engelsk landbrug (se også Joan Thirsk: *The Common Fields, Past and Present* 29, 1964, samt Joan Thirsk's forord til C. S. and C. S. Orwin: *The Open Fields*, 3. ed., 1967).

Det var Gray, der i sit omhyggelige og den dag i dag uundværlige arbejde klart adskilte *the Midland system* af to eller tre *open fields* fra de mere uregelmæssige jordfordelinger i Nord-, Vest- og Sydøstengland. Dette er hans uvisnelige fortjeneste, som ikke mindskes af, at han tillige tilskriver henholdsvis angelsachsere, keltere og romere de pågældende agersystemer, hvilket aldrig har fundet megen tilslutning. Ved de følgende årtiers forskning er det iøvrigt godtgjort, at disse dyrknings-systemer ikke kan afgrænses så skarpt, som Gray gjorde det. I stedet kan der på grundlag af bl.a. Alan R. H. Baker's og Joan Thirsk's studier opstilles en ny distinktion mellem *common fields*, hvor dyrkning og græsning skete i fællesskab, og *open fields*, hvor man ikke har vidnesbyrd om et sådant fællesskab. Mrs. Thirsk lægger hovedskellet mellem lavlandet og det nordvestengelske højland: »The classic common-fields system represented an intensive system of farming for corn that was characteristic of all wellpopulated villages in plains and valleys in all parts of the kingdom. In pastoral areas, arable fields were a subsidiary element in a farming system based on the growing of grass. Those which were parcelled into strips were sometimes subject to common rules of cultivation and grazing, sometimes not. Pasture farming was practised over much of the highland half of England and in all forests and fens in the lowlands« (*The Open Fields*, s. xi). Enclosure-bevægelsen fortolkes herefter således: »Indeed, the fact that the three regions in lowland England (∴ Kent, Essex og Suffolk) which never had common fields or else painlessly enclosed them in the Middle Ages were also areas with little arable land prompts the hypothesis that common fields and co-operative husbandry were best suited to, and survived longest, in areas of mixed husbandry, whereas they either never came to existence, or met an early death, in pastoral areas« (*The Agrarian History of England and Wales* IV, s. 7). Dr. Thirsk finder nu, at ethvert nyt kort over engelske *field systems* må skelne mellem områder, hvor det klassiske *common field system* var fremherskende, og andre prægede af mere løs organisation, og hun har selv forsøgsvis fremstillet et sådant kort (s. 4).

Joan Thirsk's »new model« har rejst en meget livlig debat om engelske *field systems* blandt økonomiske historikere og kulturgeografer og har æren for, at meget nyt materiale nu bliver fremdraget. Ikke mindst synes det vigtigt, at den

nye teori prøves på et geografisk og specielt kartografisk materiale, som jo i England forefindes i rigt mål fra den omhandlede periode. Forfatterinden er naturligvis fortrolig med den geografiske litteratur, men virker mærkeligt fremmed for de samtidige kort og hele den geografiske problematik. Velbelyst med illustrationsmateriale er bl. a. Laxton i Nottinghamshire, hvis bymark fortsat tildels består af *open fields* (Thirsk: *common fields*). Ved den 6. lord Manvers' død i 1951 erhvervedes Laxton af landbrugsministeren, som overlod området til »the Agricultural Land Commission . . . to preserve the open fields, to help [its] tenants to meet the demands of the future« (J. D. Chambers: *Laxton. The Last English Open Field Village*, 1964, s. 16; sidste redaktion af landsbyens *Rules and Regulations* (Vider og Vedtægter) fra 1959 er gengivet s. 43). Det er Dr. og Mrs. Orwin's case study af denne by, der giver deres bog om *The Open Fields* (1938, 1954 og 1967) dens varige værdi, hvorimod dens mere generelle synspunkter bl.a. er blevet imødegået af Alan Baker (Kent) og H. E. Hallam (Lincolnshire). Det tør nok kaldes opsigtsvækkende, at the Orwins' bog indeholdende »the second orthodox model« (Baker) – det var Gray, der leverede den første – end ikke er fundet værdig til optagelse i agrarhistoriens *Select Bibliography* (s. 871–885). Men naturligvis – som the Orwins selv beskedent udtrykker det i deres forord: »This study of the Open Fields needs some explanation, if not, indeed, some apology, for we are not historians«!

Medens således Joan Thirsk i sine egne afsnit har ydet en fremragende og meget personlig indsats, træder hun som bindets redaktør langt mere i baggrunden. Det er karakteristisk, at forfatternes gensidige krydshenvisninger er meget sparsomme. Man finder en række overlapninger og – hvad værre er – slemme huller i bogens disposition. Det synes således fatalt, at et centralt emne som de forskellige fæsteforhold m.v. kun findes tilfældigt og periferisk behandlet – det samme gælder iøvrigt for Dr. Thirsk's eget vedkommende den egentlige karakteristik af de herskende agersystemer – og det må også anses for uheldigt, at man ikke i højere grad har haft opmærksomheden henledt på et så væsentligt senmiddelalderligt fænomen som *deserted villages*. Omend disse og andre mangler eventuelt kan afhjælpes i følgende bind, må hovedredaktøren, Professor H. P. R. Finberg, i sit forord gøre denne indrømmelse: » . . . there are gaps in this volume which the editors regret«; men han kan som andre trøste sig med R. H. Worth's ord: »One always writes too soon; but if one puts it off, one may not write at all«.

Næst efter Joan Thirsk er det Peter Bowden, som mest har præget det foreliggende værk. Bowden har som bindets prishistoriker leveret et stort bidrag, *Agricultural Prices, Farm Profits, and Rents*, med *Statistical Appendix* ca. 160 sider; men han er ikke så dybtgående i sin fremstilling som Mrs. Thirsk, hvilket måske kan hænge sammen med, at hans tidligere produktion har koncentreret sig om det engelske uldmarked. Når Bowden kun i begrænset omfang selv har fremdraget nyt materiale, er dette dog velbegrundet med, at han har kunnet benytte de mængder af data, der frembydes bl.a. i hovedværkerne af J. E. Th. Rogers (*A History of Agriculture and Prices in England III–VI*, 1887) og W. Beveridge m.fl. (*Prices and Wages in England from the Twelfth to the Nineteenth Century I*, 1939) samt i The Beveridge Collection of Price Material at the London School of Economics. Bowden har set det som sin opgave at give en økonomisk fortolkning af dette enorme kildestof, som han har bearbejdet med stor omhu og betragtet fra alle

væsentlige synsvinkler. Forfatteren tilslutter sig den moderne differentierede opfattelse af periodens prisudvikling med skyldig hensyntagen til bl.a. regionale faktorer. Nærværende anmelder ønsker især at fremhæve Peter Bowden's velafvejede behandling af prisstigningernes indvirken på bøndernes afgifter. Medens E. Kerridge i sin afhandling *The Movement of Rent, 1540-1640* i *The Economic History Review* 2. Ser. VI, 1953-54, søger at beregne afgiftshøjden ved at lægge nye forpagtninger m.v. til grund, fastslår Bowden (s. 690), at dette materiale alene ikke er repræsentativt, og han viser, hvorledes godsejerne under meget forskelligartede former fik reguleret balancen mellem godsindtægter og -udgifter.

Omkring de to centrale afsnit af Joan Thirsk og Peter Bowden grupperer der sig en række bidrag om *Landlords in England* (*The Crown*, ved Gordon Batho; *Noblemen, Gentlemen, and Yeomen*, ligeledes ved Batho; *The Church*, ved Joyce Youings), samt om *Farm Labourers* og *The Marketing of Agricultural Produce* (ved Alan Everitt). Her belyses mest social- og lokalhistoriske aspekter; men bortset fra Joyce Youings, der skal komplimenteres for sin behandling af den kirkelige godshistorie, udmærker forfatterne af disse afsnit sig ikke ved større sans for agrarhistoriske sammenhænge. Tendensen til at hellige sig specialundersøgelser og specialfremstillinger mærkes endnu mere i det arkitekturhistoriske bidrag *Rural Housing in England* (ved M. W. Barley), der (når bortses fra det tilsvarende kapitel om Wales) har en helt isoleret – og ganske særligt insulær – karakter.

Wales har fået sine specielle afsnit vedrørende *The Farming Regions* (ved Frank Emery), *Landlords* (ved T. Jones Pierce og Glanmor Williams) og *Rural Housing* (ved Peter Smith). Omend denne yderligere opdeling set fra et redaktionelt synspunkt næppe i alle henseender er heldig, må det erkendes, at i hvert fald Pierce's kapitel bringer et væsentligt supplement om et særpræget område og på visse punkter (fæsteforholdene) endog er mere afrundet end de tilsvarende om engelske forhold.

Det kan ligge en anmelder nær i sin vurdering af et værk som det foreliggende især at fremhæve redaktionens fallit. På længere sigt vil man dog nok mere fæste sig ved det svære binds specielle kvaliteter – og de er mange. SVEND GISSEL

JAN M. MAŁECKI: Związki handlowe miast polskich z Gdańskiem w XVI i pierwszej połowie XVII wieku (De polske byers handelsforbindelser med Gdańsk i 16. og første halvdel af 17. århundrede). Russisk og fransk resumé. Polska Akademia Nauk – Oddział w Krakowie, Prace Komisji Nauk Historycznych nr. 20. Wrocław, Warszawa, Kraków 1968. Ossolineum. 272 s. 5 kort. 50 zloty (5.00 \$).

Gdańsk (Danzigs) dominerende rolle som handels- og erhvervsby ved Østersøen har i mere end et århundrede været et yndet emne for historisk forskning både fra tysk og fra polsk side, men de territoriale forandringer efter 1945 har givet polakkerne de bedste muligheder for at dyrke studiet og udvide erkendelsen af byens historie. Siden Krigen har der været tre-fire polske forskningscentre. Dels de lokale videnskabelige institutioner i Gdańsk og Toruń, dels Warszawa universitet med professor M. Małowist og hans flittige elever M. Bogucka og H. Sam-